

Hallitus- ja oppositioryhmien suhde eduskunnassa toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla

ANTTI PAJALA

ABSTRACT:
Government-
Opposition
Relations in the
Finnish Parliament
since World War II

By definition in a parliamentary system it is justified to assume the government parties to vote almost always in a unitary manner in plenary votes. In a multiparty system it is, however, hard to predict how the opposition groups vote. Few studies analysing government-opposition relations in plenary votes regarding the Finnish parliament were published during the 1960s and 1970s. This study provides similar analyses regarding parliamentary years 1991–2006. Combined the studies provide an insight to the government-opposition relations since the Second World War. The results show that before the 1990s the government-opposition division in plenary votes appeared rather clear while the political party groups' positions followed the traditional left-right dimension. Since the 1990s the government-opposition division has become stricter. The government party groups now appear extremely close to each other while the opposition groups are far from the government in a more or less random order. Consequently, the previous left-right dimension is not visible any more.

Johdanto

Mikäli ajattelemme täysistuntoäänestyksiä parlamentaarissa järjestelmässä, on järjestelmän luonne huomioiden perusteltua olettaa, että hallitusryhmät todennäköisimmin äänestävät lähes poikkeuksetta yhtenä rintamana. Monipuoluejärjestelmässä on sen sijaan huomattavasti vaikeampaa olettaa mitään siitä, miten oppositioryhmät äänestävät. Hallitusryhmien ja opposition suhdetta on tutkittu Suomessa muutamaa otteeseen aiemmin 1960- ja 1970-lukujen taitteen tietämillä. Tutkimusten aineistot koskivat 1950- ja 1960-lukujen valtiopäiviä. Myöhemmänä esittämissäni analyysissä aineistona on puolestaan vuosien 1991–2006 valtiopäivät. Vaikka tutkimuksien aineistot ovat melko tavalla eri vuosikymmeniltä, on hallitus-oppositio asetelman vertailu silti hyvin mielenkiintoista. Eri aikoja kuvaavien tulosten vertailun voidaan väittää tarjoavan karkean

kuvan eduskuntaryhmien sekä hallituksen että opposition välisestä kooperatiivisuudesta täysistuntoäänestyksissä koko II maailmansodan jälkeisellä ajalla.

Parlamentaarissa kulttuurissamme on havaittavissa muutama keskeinen murros, jotka ovat tapahtuneet melko hyppäyksittäin. Nousiainen (2006, 294–5) jakaa suomalaisen parlamentaarisen historian kolmeen eri aikakauteen. Ensimmäinen aikakausi ajoittuu itsenäisyyden ajan alusta talvisotaa edeltäviin vuosiin 1930-luvun loppupuolelle. Aikakaudelle olivat tyypillisiä lyhytikäiset porvarilliset vähemmistöhallitukset. Tämän jälkeen siirryttiin uuteen koalitiomalliin, punamultahallitukseen, jossa keskeiset toimijat olivat Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) ja silloinen Maalaisliitto (ML). Aikakaudelle oli tyypillistä puolueiden melko voimakas periaatteellisuus. Ne eivät juuri olleet valmiita joustamaan omasta hallituspolitiikastaan, mikä johti tavan

takaa hallituskriiseihin ja edelleen varsin lyhytikäisiin hallituksiin. Poliittikkajousten pienuuteen oli oikeastaan puolittainen kannustin. Hallituskriisin saatessa ilmaantua lähes koska tahansa puolueille saattoi näin nopeasti avautua uudelleen paikka hallitusneuvotteluissa. Risto Sänkiähon, Pekka Nyholmin ja Markku Laakson 1960- ja 1970-luvuilla julkaisemat eduskuntaryhmien kooperatiivisuustutkimukset koskevat suomalaisen parlamentarismen toista aikakautta (Laakso, 1972a; 1972b; Nyholm 1972; Sänkiäho 1969). Nyholmin käyttämä täysistuntojen äänestysaineisto kattaa lähes koko 1950-luvun. Sänkiähon ja Laakson aineistot sijoittuvat 1960-luvun puolenvälin tienoilta. Toisen parlamentaarisen aikakauden koalitiomalli jatkui, kuten Nousiainen (2006, 294) toteaa ”ulkopoliittisten tekijöiden jäykistämänä” aina 1980-luvulle asti. Nykyisen kolmannen parlamentaarisen aikakauden, jossa perinteinen punamulta- ja kansanrintamayhteistyö siirtyi lopullisesti sivuun, voi ehkä katsoa alkaneen Sorsan IV hallituksen (1983–6) jälkeen. Jo Sorsan IV hallitus oli siinä mielessä uudentyypinen, että se oli vallassa vaaleista vaaleihin. Koko vaalikauden mittaisten hallitusten perinne on sittemmin jatkunut paria poikkeusta lukuun ottamatta katkeamattomana. Sorsan hallitusta seurannut Holkerin sinipunahallitus rakentui edellisistä vuosikymmenistä täysin poiketen SDP:n ja Kansallisen Kokoomuksen (KOK) yhteistyölle. Tämän jälkeen periaatteessa oikeastaan mikä tahansa enemmistökoalitio on ollut mahdollinen, toki vaalituloksista riippuen. Keskeistä nykyiselle kolmannelle parlamentaariselle aikakaudelle on se, että kolmesta suurimmasta puolueesta kaksi on hallituksessa ja yksi oppositiossa. Käyttämäni aineisto kattaa nykyisen parlamentaarisen aikakauden lähes kokonaan (Ahon hallituksesta Vanhasen I hallitukseen). Vaikka tämän ja aiempien tutkimusten ja niissä käytettyjen aineistojen välillä on huomattava ajallinen ero, kokonaisuutena ne kuitenkin edustavat hyvin molempaa II maailmansodan jälkeen vallinnutta parlamentaarista aikakautta.

Täysistuntoäänestysten äänestyspäästösten vertailu on erityisen mielenkiintoista, koska se tarjoaa ikkunan tarkastella myös melko vähäiselle tutkimukselliselle huomiolle jäänyttä parlamentaarista oppositiota. Rantala (1982) lienee viimeaikaisin ja samalla kattavin raportti suomalaisesta parlamentaarista oppositiosta. Rantalan (1982) tutkimus on vertaileva katsaus kolmesta erityyppisestä parla-

mentaarista järjestelmästä (Iso-Britannia, Ruotsi ja Suomi). Rantalan (1982) fokus on pelkkien äänestysten sijaan em. oppositioiden erilaisten ominaispiirteiden esittelyssä ja työstä aukeaaikin mainio kokonaiskuva kolmesta erilaisesta parlamentaarista järjestelmästä. Muuten suomalaista oppositiota on tarkastelu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lähinnä tutkimuksien sivujuonteissa. Oppikirjoista poliittisen järjestelmämme klassikossa, Nousiaisen (1998) *Suomen poliittisessa järjestelmässä* oppositiosta puhutaan hyvin niukasti edes kirjan poliittisen järjestelmämme toiminnallisia piirteitä kuvaavassa luvussa. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että eduskuntaa käsitellään lähinnä kokonaisuutena suhteessa hallitukseen. Käytännössä sama pätee myös Wibergin (2008) *Poliittikka Suomessa* teokseen. Paloheimon ja Wibergin (1996) *Poliittikan perusteet* mainitsee ja käsittelee lyhyesti parlamentaarista oppositiota yleisellä tasolla. Muissa viimeaikaisissa teoksissa parlamentaarista oppositiota ja sen suhdetta hallitukseen käsitellään yksityiskohtaisemmin *Eduskunta 100 vuotta* kirjasarjan muutamissa osissa. Näistä mainittakoon erityisesti Jyrängin (2006), Nousiaisen (2006) ja Ollilan (2007) mainiot artikkelit. Yleisteosten ohella puolueiden välisistä suhteista eduskunnassa (käyttäen äänestysaineistoja) on tietääkseni julkaistu vain aiemmin mainitsemani 1960- ja 1970-luvuilla laaditut tutkimukset.

Erillistä, nimenomaisesti eduskunnan oppositiota käsittelevää kappaletta, en kansainvälisessä kirjallisuudessa ole tavannut. Itse asiassa, kansanedustuslaitoksissa operoivia oppositioita on systemaattisesti tutkittu verraten vähän edes kansainvälisesti. Alan klassikkoja ovat Dahlin (1966; 1973) sekä Barkerin (1971) toimittamat teokset. Myöhemmin on julkaistu mm. Kolinskyn (1987) toimittama teos. Tuoreimpia kirjoituskokoelmia aiheesta lienevät aikakausi-julkaisujen *Government and Opposition* (1997) sekä *Journal of Legislative studies* (2008) erikoisnumerot. Sinänsä mainitut kansainväliset julkaisut eivät tarjoa tämän tutkimuksen kannalta kovinkaan kiinnostavaa materiaalia, koska täysistuntoäänestyksiä ei kansainvälisissä tutkimuksissa ole juuri käytetty lähdemateriaalina. Pääosin ulkomaiset tutkimukset pohtivat opposition käsitettä ja pyrkivät vertailemaan millaisia erilaisia oppositioita ja oppositiotyyppejä, sekä niitä yhdistäviä tai erottavia tekijöitä eri maissa on ollut eri aikoina. Parlamentaarisen opposition voi Suomessa käsittää koostuvan hallituksen ulkopuo-

lisistä puolueeryhmistä jakolinjan ollessa varsin selkeä. Oppositio puolueiden luonne on kuitenkin varsin erilainen jo esim. Skandinavian maissa, joissa on hyvin pitkä ja viime aikoihin jatkunut vähemmistöhallitusten perinne. Vähemmistökoalitiot joutuvat tämän tästä turvautumaan oppositiosta saamaansa tukeen. Näin hallituksen tukena saattaa eri aikoina olla eriasteisesti ”oppositiossa” olevia ryhmiä (Christiansen ja Damgaard 2008).

Eduskuntaryhmien välistä kooperatiivisuutta on mitattu ja mitataan myöhempanä vertailemalla ryhmien enemmistöjen kannanottoja toisiinsa täysistuntoäänestyksissä. Risto Sänkiäho (1969) teki urauurtavaa työtä verratessaan myös yksittäisten edustajien äänestyspäätöksiä toisiinsa, mutta myöhempanä rajoitun tarkastelemaan ainoastaan ryhmätasoa, ts. ryhmien enemmistöjen kannanottoja.¹ Missä Nyholm ja Laakso vertailivat toisiinsa ainoastaan eduskuntaryhmiä, olen lisännyt omiin analyyseihini erilliseksi ”toimijaksi” myös hallituksen enemmistön äänestysvalinnat. (Oppositio)ryhmien kannanottoja on näin mahdollista verrata hallituksen enemmistön mielipiteeseen.

Täysistuntoäänestyksiä, jotka ovat arkisen poliitiikanteon ytimessä, ei juuri uutisoida. Sitä vastoin eduskunnasta uutisoidaan varsin ahkerasti keskustelua, joka tyypillisesti korostaa vastakohtaisuutta hallituksen ja opposition välillä. Parlamentarisessa järjestelmässä on varsin luonnollista, että hallitusrintama pyrkii käyttäytymään mahdollisimman yhtenäisesti. Oppositio puolestaan on edellistä huomattavasti hajanaisempi, ja saattaa olla koostunut esim. vasemmisto-oikeisto ulottuvuuden vastakkaisissa ääripäissä sijaitsevista ryhmistä. Systemaattisesti koordinoitua oppositiota ei ole. Heikosti perusteltu uskomus saattaisi hyvinkin olla se, että hallitusryhmät äänestävät aina yhtenä joukkona jonkin ehdotuksen puolesta ja oppositio puolestaan taktisista syistä tätä vastaan. Aiemmat tutkimustulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, ettei asetelma ole näin yksioikoinen. Ei kuitenkaan ole tutkimustietoa siitä, missä mitassa oppositioryhmät hallituksen mukana tai sitä vastaan nykyisin äänestävät. Myöhempanä esittämiä tulosten perusteella näyttää siltä, että verrattuna aiempiin vuosikymmeniin hallitus-oppositio asetelma näyttää muuttuneen melkoisesti.

Voin kiteyttää keskeiset tutkimusasetelman ja -kysymykset seuraavasti: Oletettavasti hallitusryhmät esiintyvät äänestyksissä lähes yhtenä rintamana, mut-

ta oppositio todennäköisesti ei. Miten yhtenäinen hallitus on? Miten yhtenäinen oppositio on? Missä mitassa oppositioryhmät äänestävät hallituksen mukana tai sitä vastaan? Miten oppositio- ja hallitusryhmät äänestävät suhteessa toisiinsa? Millaista ryhmien välinen kooperatiivisuus on ollut kahden viime parlamentaarisen aikakauden aikana?

Esittelen seuraavaksi Sänkiähön, Nyholmin sekä Laakson tutkimukset ja niiden keskeiset tulokset. Tämän jälkeen tarkastelen lyhyesti opposition asemaa ja opposition aseman muutoksia eduskunnassa. Aineiston lyhyt esittely, sekä tutkimustulokset ovat seuraavassa kappaleessa yhdessä Laakson kehittämän etäisyysmitan esittelyn sekä kooperatiivisuuden graafisen tarkastelun kanssa. Vertailen myös Laakson aiempia tuloksia nykyisiin saadakseni kokonaiskuvan eduskuntaryhmien välisestä kooperatiivisuudesta II maailmansodan jälkeiseltä ajalta. Lopuksi pohdin lyhyesti tutkimustuloksia ja niiden merkitystä.

Aiempi tutkimus

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä ja varsin laajoja tarkasteluja ovat aiempina mainitut Risto Sänkiähön 1960-luvun lopussa sekä Markku Laakson ja Pekka Nyholmin 1970-luvun alussa laatimat urauurtavat tutkimukset (Laakso, 1972a; 1972b; Nyholm 1972; Sänkiäho 1969). Nyholm (1969) kirjoitti myös *Politiikka*-lehteen artikkelin aiheesta. Tämä tutkimusperinne näyttää kuitenkin hiipuneen em. julkaisuihin.

1950- ja 1960-lukuja koskevien tutkimusten tulokset kuvaavat nykyistä edeltävää parlamentaarista aikakautta. Kuten Nousiainen (2006, 294) aiemman ajan kiteyttää: ”Parlamentaarinen politiikka oli nopeasykkeistä, järjestymätöntä ja vain heikosti ennustettavaa.” Aiemmista tutkimuksista Nyholmin aineisto on vanhinta ja koski vuosien 1951–58 valtiopäiviä. Tänä aikana vallassa oli kahdeksan eri hallitusta Kekkonen III hallituksesta von Fieandt in virkamieshallitukseen. Nyholmin aineisto on kuitenkin vanhoista tutkimuksista kattavin sisältäen kaikki aikavälin 2872 avointa äänestystä. Sänkiähön tutkimus on hieman myöhemmältä ajalta koskien vaalikauden 1962–66 aikana hallinneita Karjalaisen, Lehdon ja Virolaisen hallituksia, mutta aineistossa on vain 100 perättäisen äänestyksen otos kunkin hallituksen ajalta. Sänkiäho joutui lisäksi tyytymään 45 edustajan puolueittain suhteutettuun otokseen kaikista edus-

tajista tietotekniikan asettamien rajoitteiden vuoksi. Laakson käyttämä aineisto on Sänkiahon kanssa osittain päällekkäinen kattaen 150 äänestyksen otoksen kolmesta hallituksesta. Näistä Virolaisen ja Lehdon hallitukset toimivat 1962–66 vaalikaudella, mutta Laakson aineisto sisälsi myös 1966 vaalien jälkeen muodostetun Paasion hallituksen. (Nyholmin 1972; Sänkiaho 1969; Laakso 1972a; 1972b.)

Laakso, Nyholm ja Sänkiaho käyttivät hieman toisistaan poikkeavia tutkimusmetodeja, mutta perusajatus kaikissa em. tutkimuksissa on mitata ryhmien välistä samankaltaisuutta tai etäisyyttä täysistuntoäänestyksissä vertailemalla joko yksittäisten edustajien (Sänkiaho) tai eduskuntaryhmien enemmistöjen äänestyspäätöksiä toisiinsa. Menetelmien tuottamat tulokset eivät kovinkaan paljoa poikkea toisistaan. Laakson tutkimuksien etäisyysmittaa sekä graafista esitystapaa käytän myöhempänä sellaisinaan. Laakson etäisyysmitasta hieman poiketen Nyholm sovelsi Stuart Rican (1928) kehittämää edellistä hieman yksinkertaisempaa etäisyysmittaa, mutta Laakson graafista esitystapaa ei valitettavasti voi soveltaa Nyholmin tuloksiin. Sänkiahon tutkimus on aineistollisesti rajoittunein, mutta metodisesti laaja-alaisin. Sänkiaho aloitti analyysinsä edustajien äänestyspäätösten korrelaatioanalyysillä. Tämän jälkeen analyysiä syvennettiin faktoroiden korrelaatiomatriisit edustajien äänestyspäätöksiin vaikuttavien tekijöiden selvittämiseksi. Tärkeimmäksi äänestyspäätöksiin vaikuttavaksi tekijäksi löytyi edustajien puolue ryhmä. Kaikki kolme tutkimusta tarkastelivat myös äänestyksissä esiintyneitä erilaisia ryhmäkombinaatioita. Muista poiketen Sänkiaho raportoi myös tuloksen, jonka mukaan edustajat äänestivät keskimäärin vain muutamia kertoja ryhmiensä enemmistöjä vastaan. Tulos täydentää Nyholmin (1961) äänestyskoheiotarkastelua osoittaen, että eduskuntaryhmien täydellisestä äänestysyhtenäisyydestä poikkeavat arvot eivät näyttäisi aiheutuvan yksittäisistä kapinoivista edustajista. Yhtä kaikki em. tutkimusten tulosten yhteinen nimittäjä oli se, että täysistuntoäänestysten suhteen näyttäisi vallitsevan kaksi päälinjaa: (1) Äänestyksissä korostui hallituksen ja oppositioryhmien ero, mikä parlamentaarissa järjestelmässä on varsin luonnollista. (2) Äänestykset näyttivät selkeästi kuvaavan ryhmien vasemmisto-oikeisto jakoa. Tärkein edustajien äänestyspäätöksiin vaikuttava tekijä oli heidän puolue ryhmänsä. Laakso, Nyholm ja Sänkiaho tutkivat myös ryhmien ja edustajien etäisyyksien dynamiikkaa ver-

raten eri hallitusten aikakausia toisiinsa luoden näin kuvan äänestyskäyttäytymisen finesseistä. Verrattuna myöhempänä esittämiini tuloksiin erot hallitusten välillä ovat nykyisin aiempia huomattavammat. (Laakso 1972a; 1972b; Nyholm 1969; 1972; Sänkiaho 1969.)

Opposition asema eduskunnassa

Suomessa parlamentaarisella oppositiolla ymmärretään eduskunnassa hallitusvastuun ulkopuolella olevia puolue ryhmiä ja näiden kansanedustajia. Parlamentaarisen opposition tärkeimmiksi tehtäviksi kirjallisuudessa mainitaan yleisimmin hallituksen kritisointi, hallituksen toimien ja politiikan tarkastelu ja valvonta sekä uskottavan varjohallituksen edustaminen (Helms 2008, 9). Sartori (1971) erotelee kaksi erilaista oppositiotyyppiä: (1) ”Vastuuntuntoinen oppositio”, johon kuuluu puolueita, jotka tietävät mahdollisuutensa hallitusvastuuseen pääsemiseen. Tällaiset puolueet käyttäytyvät jokseenkin pidättyväisesti ja realistisesti parlamentissa. (2) ”Pysyvä oppositio”, johon kuuluvat puolueet puolestaan tietävät, että hallituskoalitioon pääseminen on erittäin epätodennäköistä. Tällaiset puolueet esiintyvät tyypillisesti edellisiä railakkaammin parlamentissa ja esittävät vaaleissa usein epärealistisen suuria vaalilupauksia tai ainakin pyrkivät lupaamaan enemmän kuin muut puolueet. Kuten myöhempänä käy ilmi, on eduskunnassa tutkimusajanjaksolla I. uusimalla parlamentaarisella aikakaudella ollut ainoastaan ns. vastuuntuntoiseen oppositioon kuuluvia puolueita². Periaatteessa mikä tahansa valtiopäivillä edustettuina olleista puolueista olisi voinut olla hallitusvastuussa. Aiemmin voimakkaana vallinneen vasemmisto-oikeisto ulottuvuuden, joka rajasi mahdollisia hallituskoalitioita, rapautumisesta Nousiainen (2006, 297) mainitsee, että vuoden 1999 eduskuntavaaleissa kaikki puolueet olivat valmiita hallitukseen, kenen kanssa tahansa. Oppositio ei Suomessa edusta uskottavaa varjohallitusta (mikä voinee muutenkin esiintyä ainoastaan kaksipuoluejärjestelmissä), vaan keskittyy kritisoimaan hallituksen toimia sekä jossakin määrin tarkastelemaan ja valvomaan hallituksen tekemää politiikkaa.

Nousiainen (2006) kuvaa hyvin eduskunnan opposition asemaa tai ehkä paremminkin toimintaympäristöä: Nykyisin eduskunnassa vallitsee enemmistöparlamentarismi, minkä vuoksi oppositioryhmät

ovat katsomossa. Keskeiset poliittiset linjavedot ja päätökset tehdään hallitusryhmien ja hallituksen kesken vaalikausien alussa ja niiden aikana. Nykyisin opposition pääasiallisena toiminta-areenana eduskunnassa ovat täysistunnot (Ollila 2007). Täysistunnoissa oppositiolla on mahdollisuus kritisoida hallitusta ja esittää omia vaihtoehtoisia politiikkaratkaisujaan esim. äänestytämällä lakiehdotuksia. Myös välikysymykset, valtioneuvoston tiedonannot ja valtioneuvoston selonteot käsitellään täysistunnoissa, mutta päiväjärjestyksen ulkopuolisina asioina. Päiväjärjestykseen siirtymisen osalta on tarvittaessa äänestettävä. Sinänsä poliittinen päätöksenteko ja lainsäädäntötyö tapahtuvat pääosin valiokunnissa.

Tilanne ei aina ole ollut samankaltainen, vaan oppositiolla on aiemmin ollut nykyistä paremmat mahdollisuudet vaikuttaa poliittisiin päätöksiin hallituskoalition ulkopuolellakin. Lepäämäänjättämissä säännöstö ja enemmistösäännökset tavallisissa lakiesityksissä takasivat aiemmin oppositiolle mahdollisuuden neuvotteluun hallituksen kanssa. Oppositio kykeni yhtenäisenä (vähintään 67 kansanedustajaa) äänestämään tai uhkaamaan äänestytämällä jonkin lakiesityksen lepäämään vaalien yli tai seuraaville valtiopäiville. Tämä olisi käytännössä merkinnyt tappiota hallitukselle. Nykyisin vallitsevaan enemmistöparlamentarismiin katsotaan siirtyneen viimeistään vuoden 1992 perustuslain osittaisuudistuksen myötä. Tällöin tavallisten lakiehdotusten lepäämäänjättämissä säännöstö ajettiin käytännössä alas. Säännöstö muutettiin muutamia pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta sellaiseksi, että tavallisten lakiehdotusten hyväksymiseen riitti aiemmasta poiketen yksinkertainen enemmistö. Jo aiemmin 1980-luvulla tehdyissä osittaisuudistuksissa oli muutettu vuoden 1928 VJ mm. siten, etteivät lepäämään jääneet lakiehdotukset siirtyneet vaalien jälkeisen eduskunnan harkittavaksi, vaan ainoastaan seuraaville varsinaisille valtiopäiville (Helander 1990; Jyränki 2006, 102–5).³

Aineisto ja analyysit

Äänestysaineistona olen käyttänyt Pajalan ja Jakulinin (2006; 2007) kokoamaa aineistoa eduskunnan täysistuntoäänestyksistä. Aineisto sisältää yksityiskohtaiset tiedot 8850 täysistuntoäänestyksestä vuosien 1991–2006 valtiopäiviltä. Aineisto on aikavälin kokonaisaineisto. Karkeasti ottaen noin puolet kai-

kista äänestyksistä on budjettiponsia (täysistuntoäänestysten muista yksityiskohdista ks. Pajala 2006).

Täysistuntoäänestysten analyysiä varten teen seuraavat määritelmät: kunkin eduskuntaryhmän enemmistö äänestyksessä saadaan tarkastelemalla siihen kuuluvien edustajien äänestysvalintoja. Mikäli ryhmässä on enemmän ”jaa” ääniä kuin ”ei” ääniä, on ryhmän enemmistö ”jaa”. Muussa tapauksessa ryhmän enemmistö on ”ei”. Tyhjiä ääniä tai äänestyksestä poissaoloja ei huomioida.⁴ Hallitusryhmien enemmistö on hallitusryhmien lukumääräisen enemmistön kannattama äänestysvaihtoehto. Esimerkiksi vuoden 2006 valtiopäivillä, mikäli SDP ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP) ryhmät äänestivät ”jaa”, mutta Suomen Keskusta (KESK) ”ei”, on hallituksen ryhmien enemmistö (2 vastaan 1) ”jaa”.⁵ Taulukossa 1 näkyvät kaikki mukana olevat eduskuntaryhmät. Yhden edustajan eduskuntaryhmiä ei ole huomioitu. Näin esim. Perussuomalaiset (PS) ovat mukana vasta vuodesta 2003 lähtien, vaikka ”ryhmä” (Raimo Vistbacka) oli eduskunnassa edustettuna jo aiemmin 1995–2002.

Hallituksen ja opposition välinen kooperatiivisuus valtiopäivittäin

Yksinkertaisesti vertailemalla eduskuntaryhmien enemmistöjen kannanottoja hallituksen enemmistöihin saadaan taulukossa 1 näkyvät prosentuaaliset osuudet siitä, miten usein jokin eduskuntaryhmä on äänestänyt samoin hallituksen enemmistön kanssa. Äänestysten vuosittaiset määrät näkyvät taulukon 1 toisessa sarakkeessa. Kolmannessa sarakkeessa puolestaan näkyvät prosentuaaliset osuudet siitä, miten epäyhtenäinen hallitus on äänestyksissä ollut. Hallitus on lähes poikkeuksetta ollut yhtenä rintamana (reilusti yli 90 % äänestyksistä). Keskimäärin vain noin 5–6 % äänestyksistä oli sellaisia, joissa yksi tai useampi hallitusryhmä äänesti hallitusryhmien enemmistöä vastaan. Tähän liittyen vuosien 1994 sekä 2002 valtiopäivien osalta voi huomata poikkeuksellisen korkeita arvoja. Aiemmalla kerralla Kristillisdemokraatit (KD, silloinen Suomen Kristillinen Liitto) ja jälkimmäisellä kerralla Vihreä Liitto (VIHR) erosivat hallituksesta. Myös vuonna 1996 hallitusryhmien enemmistöjen äänet ovat huomattavan usein (12,4 %) poikenneet toisistaan verrattuna muihin vuosiin. Seikka kuvastuu eduskuntaryhmien sarakkeissa, joissa SDP:n arvo on muita hallitusryh-

mä jonkin verran korkeampi. 2002a valtiopäivien aikana hallitus on ollut muita valtiopäiviä hajanaisempi. Taulukon 1 muissa sarakkeissa näkyvät eduskuntaryhmien äänestysindeksiarvot. Lihavoidut ja alleviivatut hallitusryhmät eroavat selvästi oppositioryhmistä. Hallitusryhmillä indeksiarvo on luonnollisesti poikkeuksetta lähellä maksimiarvoa 100. Oppositioon siirtymisen vaikutukset näkyvät äänestysindeksiarvojen huomattavana laskuna KD:n (1994b) ja vihreiden (2002b) osalta.

Vähintään yhtä mielenkiintoisia ovat oppositioryhmien äänestysindeksiarvot. Äärimmäistä oppositioryhmää, jonka indeksiarvo olisi nolla, ei ole taulukossa 1 ollenkaan. Selvästi jyrkintä oppositiopolitiikkaa ovat äänestyksissä harjoittaneet Vasemmistoliiton (VAS) ryhmä sekä 1991–4 että 2003–6 vaalikausilla sekä PS:n ryhmä 2003–6 vaalikaudella. Pienin taulukossa näkyvä arvo on PS:n 10,9 (2006 VP). Toisessa ääripäässä kokoomuksen ryhmä on

oppositiokautenaan 2003–6 ollut varsin hallitusmyönteinen äänestäen selvästi yli 50 % tapauksissa hallituksen mukana. Sama pätee Nuorsuomalaisten (NUORS) ryhmään 1995–9 vaalikaudella. Kahdessa tai useammassa hallituksessa mukana olleet SDP, KESK ja VIHR ovat harjoittaneet myös varsin maltillista oppositiopolitiikkaa. Edellisistä tosin vain vihreiden indeksiarvot ovat muutamassa tapauksessa yli 50. Hieman muista ryhmistä poiketen KD:n indeksiarvot ovat karkeasti ottaen nousseet melko tasaisesti 1995 valtiopäivistä alkaen, kuten myös Keskustan indeksiarvot ryhmän oppositiovuosina 1995–2002. Vasemmistoliiton ryhmästä 1995 eroneiden kolmen kansanedustajan Vasemmistoryhmän (VAR) edellisestä (hallitusryhmästä) poikkeava oppositiolinja näkyy selvästi ryhmien indeksiarvojen eroina 1995–9 valtiopäivillä. Ainoana ryhmänä RKP on ollut hallituksessa koko tarkastelujakson. Mielenkiintoinen yksityiskohta on havainto syklistä, jossa

Taulukko 1. Hallitusryhmien yhtenäisyys sekä osuus (%) täysistuntoäänestyksistä 1991–2006, joissa muut eduskuntaryhmät äänestivät samoin hallitusryhmien enemmistön kanssa

VP	Ään.	Hall.	SDP	KESK	KOK	VIHR	RKP	KD	VAS	PS	VAR	NUORS	SMP
1991	621	2,6	51,2	99,8	100,0	40,6	98,9	98,4	13,2				34,1
1992	834	4,9	26,5	99,6	99,4	26,1	98,3	97,2	17,4				24,1
1993	897	6,5	28,8	98,6	99,0	25,4	97,1	97,8	16,6				17,2
1994a	179	12,8	22,9	96,1	98,3	25,1	95,5	92,2	19,0				32,4
1994b	795	5,0	46,2	97,5	98,6	32,1	98,9	55,0	21,6				28,3
1995	273	1,8	100,0	19,4	100,0	98,5	100,0	16,5	99,6		27,1	52,0	
1996	315	12,4	98,1	24,8	95,6	95,2	93,0	26,3	97,5		48,9	53,3	
1997	279	6,1	97,1	28,3	99,3	96,8	99,3	25,1	97,1		54,8	50,9	
1998	372	7,5	98,7	34,7	98,9	95,2	97,8	26,3	96,8		58,1	62,4	
1999	249	4,0	98,4	45,8	99,2	98,4	98,8	31,3	98,0				
2000	253	5,9	98,0	34,0	98,8	95,7	98,4	20,9	96,0				
2001	271	5,9	99,3	36,9	99,3	97,8	99,3	30,6	97,4				
2002a	25	16,0	100,0	24,0	96,0	84,0	92,0	24,0	96,0				
2002b	456	3,7	98,7	48,7	99,3	61,4	98,9	37,7	97,6				
2003	491	2,9	98,8	100,0	68,2	51,9	98,4	45,6	25,7	15,7			
2004	723	4,3	97,9	99,7	66,0	52,6	98,1	47,7	24,6	22,3			
2005	815	1,3	99,8	100,0	56,8	39,8	98,9	37,8	14,7	14,8			
2006	1002	2,0	99,2	99,8	64,5	43,1	99,0	37,7	11,7	10,9			

Selite: Ään: täysistuntoäänestykset valtiopäivittäin; Hall: Osuus (%) äänestyksistä, joissa hallitusrintama (alleviivattu) ei äänestänyt yhtenäisesti; 1994b ja 2002b: muutoksia hallituskien kokoonpanossa.

Lähde: Pajala ja Jakulin (2006; 2007) sekä omat laskelmat.

oppositiopuolueet (vain muutamain poikkeuksin) tapaavat lähentyä hallitusta aina vaalikausien viimeisillä valtiopäivillä.

Nyholm (1961, 124–5) jaottelee eduskunnassa prosessoitavat asiat siten, että käsiteltävänä ja äänestettävänä on asiasisältöisten kysymysten lisäksi sellaisia asioita, joiden poliittinen panos on korkea. Nyholm (1961, 124) esittääkin, että eduskunnan käsiteltävinä olevat asiat voidaan kuvitella ulottuvuudelle, jonka toisessa ääripäässä ovat lähes pelkästään asiasisältöiset asiat, ulottuvuuden keskellä sijaitsevat asiat, joiden asiasisältö ja poliittinen sisältö ovat jotakuinkin tasapainossa, sekä toisessa ääripäässä poliittiselta sisällöltään ensiarvoisen tärkeät asiat. Viimeksi mainittuja ovat erilaiset luottamusäänestykset tai sellaisiksi luettavat äänestykset, joita tämän tutkimuksen aineistossa ovat välikysymyksiin sekä hallituksen selontekoihin ja tiedonantoihin liittyvät äänestykset. Nyholmin havainto koskien eduskuntaryhmien ryhmäyhtenäisyyttä äänestyksissä on se, että korkean poliittisen panoksen sisältävissä äänestyksissä ryhmien äänestysyhtenäisyys on muita äänestyksiä korkeampi. Myös Pajala (2010, 14–15) on havainnut vastaavan ilmiön koskien tämän tutkimuksen aikajännettä.

Taulukon 1 tulokset voi tulkita niin, että eduskuntaryhmät lähestyvät suurta osaa äänestyksiä asiaperusteisesti. Vaikuttaisi siltä, ettei poliittinen panos äänestettävissä asioissa ole erityisen suuri. Muussa tapauksessa taulukon 1 arvot olisivat nykyisiä alempia. Argumentin tueksi ja seuraten Nyholmin ajatusta erotin aineistosta omaan tarkasteluun pelkät luottamusäänestykset. On syytä huomata, että tällaisia äänestyksiä on vain pieni murto-osa kaikista. Ahon ja Vanhasen I hallitusten aikana niitä oli valtiopäivittäin muutamia kymmeniä, kun taas Lipposen hallitusten aikana luottamusäänestyksiä oli vuosittain vain muutamia. Verrattuna taulukon 1 äänestysindeksiarvoihin oppositioryhmien indeksiarvojen tulisi nyt olla alhaisempia ja hallitusryhmien vastaavasti korkeampia. Tulokset olivat kuitenkin osittain hämmentäviä: Hallitusryhmien osalta indeksiarvot olivat hieman korkeampia verrattuna taulukkoon 1. Täysin yhtenäinen hallitus oli vuosina 1991 sekä 1998–2000. Sen sijaan oppositioryhmien indeksiarvot eivät olleet alhaisempia vaan muutamissa tapauksissa jopa korkeampia verrattuna taulukkoon 1. Eduskuntaryhmien sisäinen äänestysyhtenäisyys kasvaa luottamusäänestyksissä. Sen sijaan oppositioryhmien äänestäminen halli-

tusta vastaan ei kasva luottamusäänestyksissä, kuten olisi voinut olettaa.

Taulukon 1 tulokset eivät anna kuvaa siitä, miten yhtenäisesti oppositio kokonaisuutena hallitusta vastaan äänesti. Oppositioryhmien keskinäinen äänestysyhtenäisyys hallitusta vastaan näkyy taulukossa 2. Tärkein havainto on se, että hallitusta äänestyksissä vastustavien oppositiopuolueiden määrä vaihtelee koko oppositiosta jopa siihen, että hallitusta vastassa ei ole yhdenkään oppositiopuolueen enemmistöä. Nollasarakkeen arvot ovat yksittäisten kansanedustajien tekemiä äänestykseen edenneitä ponsia, joilla on ollut vaadittava, mutta silti vähemmistökannatus yhden tai mahdollisesti useamman oppositioryhmän kesken. Tällaisia äänestyksiä oli poikkeuksellisen paljon Lipposen II hallituksen aikana 1999–2002. Ahon hallituksen aikana täysistuntoäänestysten mooditapaus on se, että hallitusta vastassa on koko oppositio. Toisaalta, noin puolessa äänestyksistä vastassa ei ole yhtenäistä oppositiota. Tyypillisin tapaus seuranneen Lipposen I hallituksen hallituskaudelle ei ole enää se, että vastassa olisi koko oppositio. Seuranneiden vaalien jälkeen muodostetun Lipposen II hallituksen aikana oppositioryhmien lukumäärä on minimissään, hallituksen ulkopuolellahan oli Keskustan lisäksi vain KD:n ryhmä. Vaikka oppositiossa on vain kaksi ryhmää, ovat nämä ryhmät ehkä hieman yllättäen vain noin puolessa äänestyksistä yhdessä hallitusryhmiä vastaan. Hallituskautta leimaa myös yllä mainittu runsas yksittäisten edustajien ponsien äänestyttäminen. Tarkastelujakson viimeisen, Vanhasen I hallituksen aikana, opposition käyttäytyminen poikkeaa aiemmasta. Oppositioryhmiä on aiempaa enemmän, mutta oppositio vaikuttaisi olevan myös enemmän hajallaan verrattuna aiempiin vuosiin. Yksittäisten edustajien ponsia ei juuri ole, mutta muutoin hallitusta vastassa on ollut varsin tasaisesti kahdesta viiteen oppositioryhmää.

Puolue ryhmien välinen kooperatiivisuus vaalikausittain

Tiedämme eri oppositioryhmien äänestävän vaihtelevassa määrin hallituksen mukana, ts. tiedämme jotain oppositioryhmien suhteista hallituksen enemmistöön. Seuraavassa syvennän analyysiä tutkimala puolueiden välistä kooperatiivisuutta suhteessa toisiinsa siten, että lisään hallituksen enemmistön

Taulukko 2. Hallitusta vastaan äänestäneiden oppositioryhmiin lukumäärien osuudet (%) täysistuntoäänestyksissä 1991–2006

VP	0	1	2	3	4	5	Σ (%)
1991	0,6	21,7	21,7	27,9	28,0		100
1992	2,5	10,2	14,3	24,9	48,1		100
1993	2,2	9,7	14,8	20,3	53,0		100
1994a	1,7	14,0	11,7	27,4	45,3		100
1994b	2,5	8,2	21,0	25,8	23,3	19,2	100
1995	1,5	12,8	18,7	33,3	33,7		100
1996	4,4	18,7	21,9	35,6	19,4		100
1997	7,2	18,6	19,4	35,8	19,0		100
1998	9,9	19,4	23,9	35,8	11,0		100
1999	26,1	24,9	49,0				100
2000	18,2	18,6	63,2				100
2001	23,6	20,3	56,1				100
2002	22,2	23,7	28,5	25,6			100
2003	0,4	18,1	21,0	24,2	21,2	15,1	100
2004	1,1	16,3	24,3	24,2	20,9	13,1	100
2005	0,0	6,6	22,7	22,3	24,7	23,7	100
2006	0,6	5,9	23,9	22,5	24,9	22,4	100

Selite: Esimerkiksi 1991 valtiopäivillä 4 oppositioryhmää äänesti hallitusta vastaan 28 % äänestyksistä; 1994a: KD hallituksessa; 1994b: KD ei hallituksessa.

Lähde: Omat laskelmat.

yhdeksi ryhmäksi muiden joukkoon. Tutkittava aikayksikkö on nyt yksittäinen vaalikausi yksittäisten valtiopäivien sijaan. Vertailua varten käytän Markku Laakson (1972a; 1972b) määrittelemää täysistuntoäänestyksien tarkasteluun sopivaa kooperatiivisuusmittaa. Mitalla on myös erittäin havainnollinen vektorialgebraalinen esitysmuoto. Laakson mitta on sofistikoituneempi versio Ricen (1928) aiemmasta yhteneväisyysindeksistä. Laakson ja Ricen indeksit eivät ole yhteismitallisia, eikä Ricen indeksillä ole vektorialgebraalista tulkintaa (Laakso 1972a, 9). Aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta valitettavasti vain Laakson tulokset ovat vertailukelpoisia o. analyysien suhteen.

Laakson (kuten Ricen) indeksit ovat periaatteessa yksinkertaisia etäisyysmittoja, joilla voidaan laskea kahden ryhmän tai edustajan välinen etäisyys joukosta äänestyksiä. Tapauksissa, missä kahden ryhmän enemmistöt äänestävät joko ”jaa” tai ”ei”, eri äänes-

tysvaihtoehtoja kahden ryhmän välillä on yhteensä neljä: Molempien ryhmien enemmistöt voivat äänestää samoin ”jaa” (JJ) tai vaihtoehtoisesti ”ei” (EE). Lisäksi ovat tilanteet, missä enemmistöt ovat toisistaan poikkeavia (JE) ja (EJ). Karkeasti sanottuna, mitä enemmän JJ ja EE tapauksia on (vähentäen näin JE ja EJ tapauksien määrää) kahden ryhmän enemmistöjen välillä, sitä lähempänä toisiaan ne ovat. Tarkemmin määriteltynä Laakson kooperatiivisuusindeksillä C mitataan ryhmien A_i ja A_j kooperatiivisuutta (etäisyyttä) toisiinsa siten, että toisistaan vähennetään niiden tapauksien summa ($JJ+EE$), joissa ryhmien enemmistöt äänestivät samalla tavoin sekä niiden tapausten määrä ($JE+EJ$) jossa enemmistöt äänestivät toisistaan poiketen. Näin saatu erotus jaetaan lopuksi äänestysotoksen koolla N , formaalisti:

$$C_{A_i A_j} = \frac{(JJ + EE) - (JE + EJ)}{N}$$

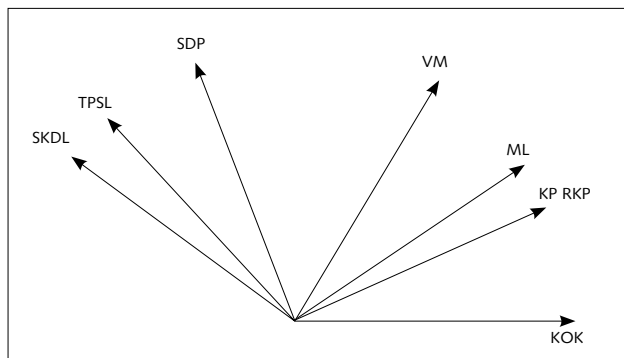
Kooperatiivisuusindeksin $C_{A_i A_j}$ saamat arvot vaihtelevat $[-1, 1]$ välillä. Laskennan tuloksena saadaan kaupunkien välimatkataulukoiden kaltainen etäisyysmatriisi eduskuntaryhmistä. Matriisin etäisyysarvojen perusteella kahden puolueen välistä kooperatiivisuutta voidaan nyt havainnollistaa geometrisesti kuvaamalla eduskuntaryhmiä vektoreilla ja määräämällä vektorien välinen kulma indeksiarvon $C_{A_i A_j}$ perusteella. Kahden vektorin välinen kulma lasketaan niiden keskinäisen pistetulon avulla siten, että vektorien pituuksiksi oletetaan 1 (vektorien pituudella ei ole tässä tapauksessa merkitystä). Koska kahden vektorin A_i ja A_j välisen kulman kosini saa myös arvoja välillä $[-1, 1]$ voimme nyt määrittellä seuraavasti: $C_{A_i A_j} = \cos(A_i, A_j)$. Vektorien välinen kulma α saadaan näin (radiaaneina) kosinin inversiofunktiosta $\alpha = \arccos(C_{A_i A_j})$. Indeksiarvosta $C_{A_i A_j}$ määrätty kulma saa asteiksi muutettuna arvon nollla y-akselin suuntaisena. Ääripäässä positiivisen x-akselin suuntaisena kulma saa arvon 90 astetta ja vastaavasti negatiivisen x-akselin suuntaisena -90 astetta. Esimerkiksi kuviossa 1 KP:n ja RKP:n $C_{A_i A_j}$ etäisyysindeksiarvo suhteessa kokoomukseen on molemmilla 0,91. Sijoittamalla arvo inversiofunktion saadaan $\arccos(0,91) = 0,43$. Asteiksi muutettuna saamme o. vektorien väliseksi kulmaksi 24 astetta. (Laakso 1972a, 44–7 sekä 1972b, 138–9).⁶

Laakso (1972a, b) järjesti eduskuntaryhmät tavaltaan vasemmisto-oikeisto ulottuvuudelle siten, että äärimäisenä vektorina oikealla oli aina kokoomus.

Näin muut ryhmät oli esitetty suhteessa kokoomukseen. Poiketen Laaksosta äärioikealle (teknisessä, ei poliittisessa mielessä) asettuu nyt määrittelemäni ylimääräinen pelaaja, hallituksen enemmistön vektori. Näin eduskuntaryhmät sijoittuvat vektoriavaruuteen aina suhteessa hallituksen enemmistöön.

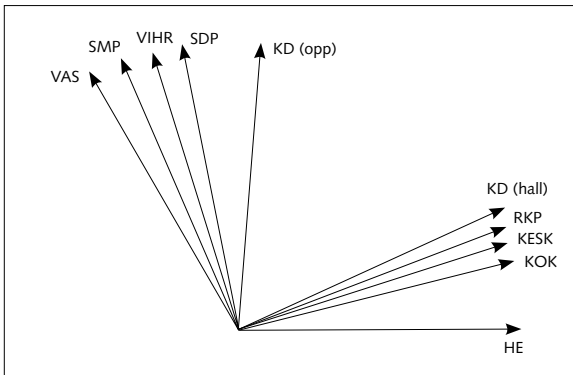
Eri hallitusaikakausien vertailun pohjaksi tarkastelen aluksi Laakson (1972a) saamia aiempia tuloksia. Laakso tutki kolmen 1960-luvun puolenvälin tienoilla vallassa olleen Lehdon, Virolaisen sekä Paasion hallitusten aikaa. Edellisistä Lehdon hallitus oli virkamieshallitus, Virolaisen ministeristö oikeistokoalitio (KOK, ML, RKP ja KP) ja Paasion ministeristö kansanrintamahallitus (SDP, SKDL, KESK). Kuviossa 1 näkyy puolueiden välinen kooperatiivisuus Virolaisen hallituksen aikana (Laakso 1972a, 24–7). Puolueiden välinen perusasetelma kuviossa 1 on lähes identtinen verrattuna kahteen muuhun hallitukseen. Vasemmisto-oikeistoulottuvuus puolueiden välillä on selvästi näkyvissä kaikkien hallitusten aikana. Vaikka edeltävä Lehdon hallitus on virkamieshallitus, oikeastaan ainoa merkittävä ero Virolaisen hallitukseen on se, että VM:n vektori erottuu kuviossa 1 omanaan, eikä ole edellisen hallituksen tapaan yhtenevä ML:n vektorin kanssa suunnilleen siinä, missä ML:n vektori on kuviossa 1. Paasion kansanrintamahallituksen aikana SKDL, SDP ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto (TPSL) ovat hyvin lähellä toisiaan suunnilleen kuvion 1 TPSL:n vektorin kohdalla. Ylivoimaisesti merkittävin siirtymä kolmen hallituksen aikana on Keskustapuolueen liikkuminen vasemmalle ohi y-akselin hyvin lähelle muita hallituspuolueita ollen vain muutaman asteen muita oikeammalla. Oikeistopuolueiden viuhka on Paasion hallituksen aikana hyvin samankaltainen verrattuna kuvioon 1.

Kuvioissa 2a–2d näkyvät Ahon, Lipposen (I ja II) sekä Vanhasen I hallitusten aikakaudet. Hallituksen enemmistö (HE) on sijoitettu äärimmäiseksi oikealle. Verrattuna Laakson tutkimiin hallituksiin silmiinpistävin ero on hallitusten yhtenäisyydessä: Kaikki nykyiset hallitukset ovat kokoonpanosta riippumatta lähes täysin yhtenäisiä. Oikeastaan vain Paasion kansanrintamahallituksen yhtenäisyys on verrattavissa nykyisiin. Hallituskumppaneiden vektorit eroavat toisistaan vain muutaman asteen verran ja oppositioryhmät eroavat hallituskeskittymistä erittäin selvästi. Toinen keskeinen tulos on se, että vasemmisto-oikeisto ulottuvuutta ei ole enää havaittavissa. Hallitus on oma irrallinen keskittymänsä, mistä oppositiopuolueet selvästi eroavat enemmän tai vähemmän satunnaisessa järjestyksessä olevina viuhkoina. Kuvioissa 2a–2d pystysuoran y-akselin suuntaisen vektorin (ei merkitty kuvioihin) voi tulkita tarkoittavan jonkin ryhmän äänestävän hallituksen mukana täsmälleen puolessa äänestyksistä. Näin kuvioissa 2a–2d kokoomus ja Nuorsuomalainen Puolue (oppositioryhminä) sekä KD ja vihreät hallituksista erottuaan ovat itse asiassa äänestäneet todennäköisemmin hallituksen mukana kuin sitä vastaan. Oppositioon siirtyminen (KD ja VIHR) on selvästi havaittavissa ryhmien äänestyskäyttäytymisestä kuvioissa 2a ja 2c. Oppositio on kaiken kaikkiaan eri hallitusten aikana varsin hajanainen, mikä tukee käsitystä oppositioyhteistyön koordinoimattomuudesta. Äärimmäisiä oppositiopuolueita, joiden vektorit osoittaisivat (lähes) kohtisuoraan vasemmalle ei ole. Selvimmin erottuvaa oppositiopolitiikkaa ovat äänestyksissä harjoittaneet VAS ja PS Vanhasen I hallituksen aikana kuviossa 2d. Kokonaisuutena oppositio eroaa hallituksesta jyrkimmin Ahon hallituksen aikana. Selvän poikkeuksen tekee kokoo-

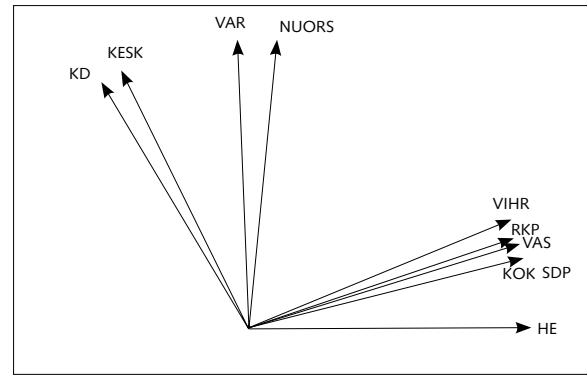
Selite: SKDL = Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, VM = Vapaamielisten liitto, KP = Kansanpuolue; Hallituskoalitio on ML+KP+RKP+KOK. Lähde: Laakso (1972a, 24).

Kuvio 1. Vektorialgebraallinen malli puolueiden suhteista Virolaisen hallituksen aikana (1964–66).

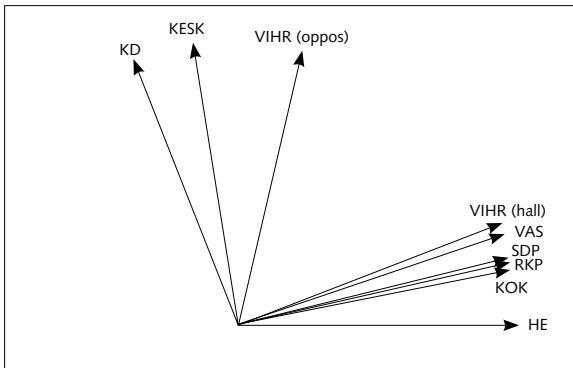
Lähde: Omat laskelmat.

Kuvio 2a. Vektorialgebraallinen malli puolueiden suhteista Ahon hallituksen aikana (1991–4).

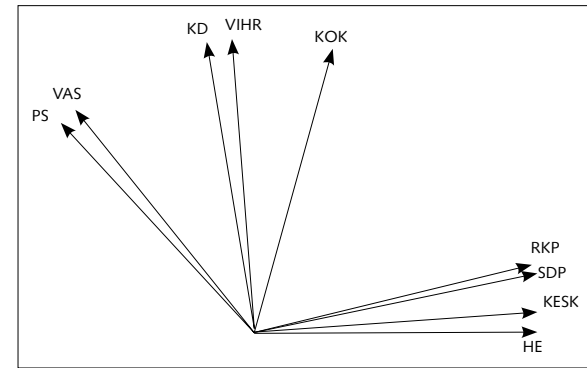
Lähde: Omat laskelmat.

Kuvio 2b. Vektorialgebraallinen malli puolueiden suhteista Lipponen I hallituksen aikana (1995–8).

Lähde: Omat laskelmat.

Kuvio 2c. Vektorialgebraallinen malli puolueiden suhteista Lipponen II hallituksen aikana (1999–2002).

Lähde: Omat laskelmat.

Kuvio 2d. Vektorialgebraallinen malli puolueiden suhteista Vanhasen I hallituksen aikana (2003–6).

mus kuviossa 2d Vanhasen I hallituksen aikana, koska ryhmän vektori osoittaa hieman oikealle. Tämä tarkoittaa, että kokoomus oppositioryhmänä äänesti todennäköisemmin hallituksen mukana kuin sitä vastaan.

Keskustelu

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa opposition ja hallituksen sekä toisaalta ryhmien välistä kooperatiivisuutta täysistuntoäänestyksissä vuosien 1991–2006 valtiopäivillä. Vertaamalla tuloksia olemassa

olevaan kirjallisuuteen tutkimuksen tavoite oli luoda karkea kuva kooperatiivisuudesta koko II maailmansodan jälkeisellä ajalla.

Tutkimusaiheesta aiemmin (1960- ja 1970-lukujen vaihteessa) julkaistujen keskeisten tutkimusten kaksi tärkeintä tulosta olivat ensinnäkin se, että täysistuntoäänestyksissä hallitus- ja oppositioryhmien välinen ero korostui. Toiseksi äänestykset korostivat selvästi eduskuntaryhmien oikeisto-vasemmisto-jakoa. Aiempien tutkimusten tulosten voidaan katsoa kuvaavan aikaa toisen maailmansodan lopusta vielä pitkälle 1980-luvulle. Nousiaisen (2006) termistöä käyttäen aiemmat tutkimukset tarkastelivat suoma-

laisen parlamentarismien toista aikakautta. Verrattuna aiempiin tutkimuksiin tarkastelin yllä suomalaisen parlamentarismien uusinta, enemmistöparlamentarismien, kautta. Tutkimuksen tuloksina havaitsin kaksi keskeistä seikkaa: Kuten aiemmin, täysistuntoäänestykset jakoivat eduskuntaryhmät edelleen sekä hallitus- ja oppositioryhmiin, mutta blokkien väliset etäisyydet olivat pienentyneet. Myös hallitusryhmät olivat aiempaa huomattavasti lähempänä toisiaan. Toiseksi, eduskuntaryhmien selkeä aiempi vasemmisto-oikeistojako äänestyksissä näytti kadonneen lähes tyystin. Jälkimmäinen tulos ei ole täysin odottamaton, koska esim. Lipposen I ja II sateenkaarikoalitiot kattoivat oikeastaan koko aiemman vasemmisto-oikeisto skaalan, mikäli Vasemmistoliiton ryhmä tulkittiin SKDL:n ryhmän jatkumoksi. 1950-luvulla vielä lähes puolet täysistuntoäänestyksistä oli tyyppiä SKDL vastaan muut ryhmät (Nyholm 1961, 134).

Vaikuttaisi käyneen niin, että aiempi ideologien jako puolueiden ja puolue ryhmien välillä on lähes tyystin kadonnut. Entinen ideologinen oppositio on korvautunut sen nykyisellä versiolla, joka koostuu puolue ryhmistä, jotka jäivät edellisten vaalien jälkeisissä hallitusneuvotteluissa hallituskoalition ulkopuolelle. Kärjistäen voisi ehkä sanoa, että ideologioista tai aatteista on enemmistöparlamentarismien kaudella siirrytty hallitusneuvottelujen pudotuspelin seurauksena syntyneeseen ”tekniseen” oppositioon. Edellisen lisäksi myös hallitukset ovat tavallaan teknistyneet. Ideologinen jako oli II maailmansodan jälkeisellä ajalla lähes 1990-luvulle asti voimakas tekijä myös hallituskoalitioissa. Hallituksethan olivat huomattavasti nykyisiä lyhytikäisempiä johtuen lähinnä puolueiden varsin pienestä halukkuudesta politiikkajoustoihin hallituskriiseissä. Nykyisin 1990-luvun myötä periaatteessa mikä tahansa kahden suurimman puolueen ympärille koottu enemmistökoalitio on ollut mahdollinen, ideologiset tai ohjelmakysymykset eivät juuri ole olleet esteenä. Parhaat esimerkit lienevät Lipposen ylileveät hallituskoalitiot.

Miksi eduskunnan puolue ryhmät äänestävät niin kuin ne äänestävät? Mikäli ajattelemme yleisellä tasolla aikaa II maailmansodan jälkeen, oli yhteiskunta hyvin erilainen nykyiseen verrattuna. Luokkaerot ja yhteiskunnan jakolinjat olivat nykyistä huomattavasti selkeämpiä. Sotien jälkeisellä ajalla Suomi on huomattavasti vaurastunut ja yhteiskuntaluokkien

väliset erot ovat pienentyneet. Samoin on käynyt poliittisille puolueille, ne ovat ohjelmatasolla huomattavasti samankaltaistuneet ja siirtyneet yhä enemmän strategioihin, jotka pyrkivät ensisijaisesti maksimoimaan puolueen äänisaaliin vaaleissa. Hallitusneuvotteluissa hallitusryhmät sopivat ja hyväksyvät hallitusohjelman. Tämän lisäksi hallitusryhmät hyväksyvät nykyisin hallituksen yhteistoimintasäännöt. Näissä puitteissa hallitusryhmät esiintyvät täysistuntoäänestyksissä lähes aina yhtenä rintamana.

Opposition toiminta ei ole hallitusryhmien tavoin koordinoitua. Opposition asema on muutenkin vaikea. Toiminta-areenana ovat enimmäkseen täysistunnot, joissa toiminta on mielenilmauksellista, koska todellisiin ohjelmalinjauksiin oppositiolla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa. Suuri linja vaikuttaisi olevan se, että oppositioryhmiä äänestävät maksimissaan hieman yli puolessa äänestyksistä hallituksen mukana. Koko ajan systemaattisesti hallitusta vastaan äänestäviä ryhmiä ei ole, kuten ei ole sellaisiakaan, jotka äänestäisivät aina tai lähes aina hallituksen mukana. Vaikuttaisi siltä, että opposition suhteen äänestyksiin käydään leijonanosalta asiaperusteita, eikä ensisijaisesti taktiset näkökannat mielessä pitäen. Myös poliittisesti tärkeimmässä luottamusäänestyksissä asiaperustaisuus näyttäisi olevan keskeisessä asemassa. Tällaisissa äänestyksissä ryhmäyhtenäisyys on muita äänestyksiä korkeampi, mutta en havainnut näiden äänestysten juuri polarisoivan hallitus-oppositio ulottuvuutta.

Toki myös oppositiossa on toimittava harkiten. Kolmen suurimman puolue ryhmän (KESK, KOK, SDP) osalta hallitusasetelma on 1990-luvun alusta lähtien ollut poikkeuksetta se, että edellisistä kaksi on hallituksessa ja yksi oppositiossa. Kuitenkaan oppositioon jäänyt puolue ei tulosten perusteella näyttäisi pelkäävän taktisista syistä äänestävän hallitusta vastaan. Se, oliko kyseessä hallituksen luottamusäänestys, ei näyttänyt juuri muuttavan kolmen suurimman puolue ryhmän oppositioikäyttäytymistä. Tulkitsen tuloksen merkitsevän myös sitä, että seuraavien vaalien jälkeisiä potentiaalisia hallituskumppaneita vältetään liikaa ärsyttämästä. Edellisellä vaalikaudella hankalaksi koettu puolue ryhmä saattaa joutua huonoon asemaan hallitusneuvotteluissa. Ryhmän jäädessä vaalien jälkeisessä pudotuspelissä oppositioon on tiedossa todennäköisesti koko vaalikauden kestävä oppositioasema, mikä on puolueiden kannalta useimmiten erittäin turhauttavaa.

Aiempana en tarkastellut sitä, onko täysistuntoäänestysten suhteen havaittavissa muita ulottuvuuksia hallitus-oppositio -dimension ohella. Täysistuntoäänestyksiähän tutkittiin nyt nimenomaan hallitus-oppositio ulottuvuus tavallaan ennalta määräten. Näin avoimeksi jää kysymys siitä, mitä mahdollisia jakolinjoja l. ulottuvuuksia on löydettävissä. Hallitus-oppositiojako vaikuttaisi olevan yksi ulottuvuus, mutta vasemmisto-oikeistojakoa ei oikeastaan ollut nyt tekemilläni analyyseillä havaittavissa. Jatkok tutkimuksen varaan jää näin kysymys siitä, onko hallitus-oppositio ulottuvuuden lisäksi nykyisin ylipäättään havaittavissa muita ulottuvuuksia. Hyviä työkaluja ao. tarkasteluun voisivat olla nykyisin ahkerasti käytetyt monidimensionaaliset skaalausmenetelmät, ja samassa yhteydessä vaikkapa Poolen ja Rosenthalin (1997) kehittämä W-Nominate skaalausohjelmisto.

LÄHTEET

- Barker, Rodney (toim.). 1971. *Studies in opposition*. London and Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
- Christiansen, Flemming ja Damgaard, Erik. 2008. Parliamentary opposition under minority parliamentarism: Scandinavia. *The Journal of Legislative Studies* 14:1–2, 46–76.
- Dahl, Robert (toim.). 1966. *Political oppositions in western democracies*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert (toim.). 1973. *Regimes and oppositions*. New Haven and London: Yale University Press.
- Government and Opposition. 1997. *Special issue: the repositioning of opposition*. Vol 32:4.
- Helander, Voitto. 1990. *Lepäämäänjättämismekanismi: tutkimus VJ 66.7§:n käytöstä itsenäisyyden aikana*. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 45, Turun yliopisto.
- Helms, Ludger. 2008. Studying parliamentary opposition in old and new democracies: issues and perspectives. *The Journal of Legislative Studies* 14:1–2, 6–19.
- Jyränki, Antero. 2006. Kansanedustuslaitos ja valtiosääntö 1906–2005. Teoksessa Antero Jyränki ja Jaakko Nousiainen (toim.), *Eduskunnan muuttuva asema*. Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja, osa 2. Helsinki: Edita, 1–179.
- Journal of Legislative Studies. 2008. *Special issue: parliamentary opposition in old and new democracies*. Vol 14:1–2.
- Kolinsky, Eva (toim.). 1987. *Opposition in Western Europe*. London: Croom Helm.
- Laakso, Markku. 1972a. *Eräitä eduskunnan päätöksenteon rakenteellisia piirteitä*. Turun yliopiston valtio-opin laitos: tutkimuksia, sarja C: 21.
- Laakso, Markku. 1972b. *William H. Rikerin poliittisesta koalitioteoriasta: Peliteoreettinen tarkastelu sekä empiirinen sovellutus eduskunnan äänestyskäyttäytymiseen vuosina 1964, 1965 ja 1966*. Helsingin yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia N 24/1972.
- Nousiainen, Jaakko. 1998. *Suomen Poliittinen Järjestelmä*. 10. uudistettu painos. Porvoo: WSOY.
- Nousiainen, Jaakko. 2006. Suomalainen parlamentarismi. Teoksessa Antero Jyränki ja Jaakko Nousiainen (toim.), *Eduskunnan muuttuva asema*. Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja, osa 2. Helsinki: Edita, 180–335.
- Nyholm, Pekka. 1961. *Suomen eduskuntaryhmien koheesio vuosien 1948–51 vaalikaudella ja vuoden 1954 valtiopäivillä*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Nyholm, Pekka. 1969. Eduskuntaryhmien kannanottojen keskinäisestä vertaamisesta. *Politiikka* 11:1, 6–15.
- Nyholm, Pekka. 1972. *Parliament, government and multi-dimensional party relations in Finland*. Commentationes Scientiarum Socialium 2. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Ollila, Anne. 2007. Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa Anne Ollila ja Heikki Paloheimo (toim.), *Kansanedustajan työ ja arki*. Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja, osa 5. Helsinki: Edita, 10–173.
- Pajala, Antti. 2006. Eduskunnan täysistuntoäänestykset vuosien 1945–2005 valtiopäivillä. *Politiikka* 48:1, 64–75.
- Pajala, Antti. 2010. *Plenary votes and voting cohesion in Eduskunta: a descriptive analysis of the 1991–2006 parliamentary years*. Acta politica aboensia, B2.
- Pajala, Antti ja Jakulin, Aleks. 2006. *Plenary votes in the Finnish parliament during years 1991–2004: electronic vote data*. Data. Yhteiskuntatieteellinen tietokirjoitus FSD, aineisto numero 2117. <URL:http://fsd.uta.fi>.
- Pajala, Antti ja Jakulin, Aleks. 2007. Plenary votes in the Finnish parliament in the 2006 parliamentary year: Sähköinen äänestysaineisto. Julkaisematon.
- Paloheimo, Heikki ja Wiberg, Matti. 1996. *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Poole, Keith ja Rosenthal, Howard. 1997. *Congress: a political-economic history of roll call voting*. Oxford: Oxford University Press.
- Rantala, Onni. 1982. Enemmistövalta vai konsensus: parlamentaarinen oppositio Iossa-Britanniassa, Ruotsissa ja Suomessa. Turun yliopisto. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 41.
- Rice, Stuart. 1928. *Quantitative methods in politics*. New York: Knopf.
- Sartori, Giovanni. 1971. Opposition and control: problems and prospects. Teoksessa Barker, Rodney (eds.), *Studies in Opposition*. London and Basingstoke: The Macmillan Press Ltd, 31–38.
- Sänkiäho, Risto. 1969. *Eduskunnan äänestysdimensioista vaalikaudella 1962–66*. Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia N 17/1969.
- Wiberg, Matti. 2006. *Politiikka Suomessa*. Porvoo: WSOY.

VIITTEET

- 1 Parlamentaarikkojen ja etenkin kongressiedustajien äänestyskäyttäytymistä yksilötasolla vertailevaa kirjallisuutta on runsaasti. Tyypillisesti tutkimuksissa käytetään erilaisia skaalausmenetelmiä (ks. esim. Poole ja Rosenthal 1997 sekä teoksessa olevat viitteet). Perusajatus em. tutkimuksissa muistuttaa Sänkiähön (1969) käyttämää (faktorointi) menetelmää.
- 2 Sama pätee myös edeltävään parlamentaariseen aikakauteen. Ehkä Suomen Maaseudun Puoluetta (SMP) 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa lukuun ottamatta muut puolueet (mukaan luettuna esim. pitkään oppositiossa olleet KOK ja Perustuslaillinen oikeistopuolue) esiintyivät varsin hillitysti niin eduskunnassa kuin eduskuntavaaleissakin.

- ³ Aiemman neuvottelujärjestelmän toimivuudesta kertoo se, että lakiehdotuksia äänestettiin lepäämään erittäin harvoin. Helanderin (1990, 57) mukaan valtiopäivittäin lepäämään äänestettiin keskimäärin vain 1,5 esitystä vuosina 1917–86.
- ⁴ Tapauksissa, joissa jonkin ryhmän äänet menevät tasan, on ryhmän kannanotto 'ei'. Äänen mennessä tasan ryhmän äänestyskoheesio on nolla. A.o. tapauksia on koko aineiston mittakaavassa erittäin vähän. Tulkitsen tilanteen siten, että ryhmän äänien jakauma ei riittänyt hallitusryhmien enemmistön kannattaman äänestysvaihtoehdon puoltamiseen. Tulkin ta korostaa näin (hyvin marginaalisesti) hallituksen ja opposition välistä vastakkainasettelua.
- ⁵ Teoreettisesti ottaen määritelmä ei välttämättä tarkoita hallitusryhmien edustajien enemmistöä. Tällaisia äänestyksiä on koko aineistossa n. 20 kpl (1994 VP 18 kpl ja muilla valtiopäivillä yhteensä muutama). Toinen detalji ovat tapaukset, missä hallitusryhmien enemmistöt menevät tasan. Tasapeli oli mahdollista ainoastaan KD:n vielä ollessa Ahon hallituksessa (tasapelejä 19 kpl) sekä Lipposen II hallituksessa vihreiden erotua hallituksesta (ei tasapelejä). Muulloin hallitusryhmiä on pariton määrä. Ryhmien mennessä tasan on hallitusryhmien kannanotoksi tulkittu ”ei”.
- ⁶ Laakso (1972a, 6–8) esittää indeksistä C edellistä myös kehittyneemmän version, jossa laskukaavaan sisällytetään ryhmien koheesioarvot äänestyksissä. Käytän kuitenkin indeksin yksinkertaista muotoa. Laakson tuloksista nimittäin ilmenee, ettei koheesioarvojen käyttäminen laskennassa juuri vaikuta tuloksiin. Syynä on eduskuntaryhmien hyvin korkea äänestyskoheesio. Kirjallisuudesta tiedämme, että verrattuna 1960-lukuun ryhmäkoheesio ei ole ainakaan laskenut.